

مقایسه فرایندها و مرزهای ارتباطی در بین مردان نظامی و غیرنظامی متاهل

مسعود اسدی^۱ | مصطفی نجاتی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه فرایندهای خانواده و مرزهای ارتباطی خانواده‌های نظامی و غیرنظامی انجام گرفت. روش پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر ماهیت علی-مقایسه‌ای و از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها پیمایشی بود. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر تمامی خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد شهر اراک در سال ۱۳۹۹ بودند. نمونه شامل ۴۵۰ نفر از مردان متأهل نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد شهر اراک بودند (در هر گروه ۱۵۰ نفر) که به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و پرسشنامه‌های مقیاس فرآیند خانواده سامانی (۱۳۹۰) و مرزهای ارتباطی کیانی و همکاران (۱۳۹۹) را تکمیل کردند. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده تحلیل واریانس یک‌راهه و آزمون تعقیبی بونفونی در نرم افزار SPSS نسخه ۲۵ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که بین تصمیم‌گیری و حل مسئله، مهارت مقابله و انسجام و احترام متقابل در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$)، اما در دو متغیر مهارت‌های ارتباطی و باورهای مذهبی در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/05$). به طوری که این دو متغیر در خانواده‌های نظامی بیشتر از مشاغل آزاد است. بین مرز بهنجار در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$)، اما بین مرز به هم تنیده و گسسته در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/05$). به طوری که این دو متغیر در خانواده‌های نظامی بیشتر از مشاغل آزاد است. مشاوران آزاد و کارمندان بانک است. مشاوران خانواده از نتایج پژوهش حاضر می‌توانند برای ترمیم مرزهای در هم تنیده در خانواده‌های نظامی، بهبود بخشی ارتباط در خانواده‌های کارمندان بانک و مشاغل آزاد و ارتقاء والدگری در خانواده‌ها تلاش نمایند.

کلیدواژه‌ها: فرایندهای خانواده، مرزهای ارتباطی، خانواده‌های نظامی و غیرنظامی

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۲/۰۱

صص: ۱۵۰-۱۳۵

شاپا چاپی: ۴۹۵۵-۲۶۴۵
الکترونیکی: ۵۲۶۹-۲۶۴۵

۱- نویسنده مسئول: استادیار، گروه علوم تربیتی و روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

m-asadi@araku.ac.ir

۲- کارشناس ارشد مشاوره خانواده، گروه مشاوره، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

استناد: اسدی، مسعود؛ نجاتی، مصطفی. (۱۴۰۴). مقایسه فرایندها و مرزهای ارتباطی در بین مردان نظامی و غیرنظامی متاهل؛ فرهنگی- تربیتی زنان

و خانواده، ۲۰(۷۱)، ۱۳۵-۱۳۵. DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.71.7.3

مقدمه

انسان موجودی پویا، اجتماعی و ساختاریافته است که پیوسته با منابع درونی و بیرونی خود جهت رفع نیازهای چندوجهی خود در حال تعامل است. ابتدایی‌ترین و اصلی‌ترین بستر طبیعی که می‌تواند پاسخگوی نیازهای انسان باشد، خانواده است (کلاینتو^۱، ۲۰۱۹). این نهاد بنیادین، سنگ زیربنای جامعه است که مبدأ تمامی ساختارهای موجود اجتماعی است و علی‌رغم اینکه هسته‌ای کوچک از اجتماع را تشکیل می‌دهد، نقش حیاتی در سلامت و بیماری آن ایفا می‌کند (آماتو و کیت^۲، ۲۰۱۱؛ اسزاپوزینک و هرویس^۳، ۲۰۲۰؛ لیما-رودریگز و همکاران^۴، ۲۰۲۲). سیستم خانواده دربرگیرنده عمیق‌ترین پیوندهای زیستی، روانی و اجتماعی است که فرد در این محیط فرایند انسان شدن را تجربه می‌کند. در حقیقت پایه و اساس شخصیت فرد در خانواده پی‌ریزی می‌شود و این نقش در تمامی مراحل رشد انسان، به علت اهمیت و نفوذ دائمی آن، مهم و منحصربه‌فرد است (فیز و همکاران^۵، ۲۰۱۹).

خانواده نظامی به خانواده‌ای گفته می‌شود که حداقل عضوی از خانواده مشغول خدمت نظامی باشد و معمولاً سرپرست خانواده یا فرزند خانواده را شامل می‌شود. برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های این خانواده‌ها عبارت‌اند از: تحرک زیاد، مهاجرت‌های اجباری، تغییر محل اشتغال، تغییر نوع کار و شرکت در مأموریت‌های ناگهانی و غیرمترقبه. تحرک‌های زیاد موجب از دست دادن حمایت‌های اقوام، کاهش منابع تخلیه استرس، تغییر پی‌درپی دوستی‌ها، تجربه تغییرات فرهنگی و ارزشی می‌شود (خدادادی سنگده و احمدی، ۱۳۹۵). تغییرات ارزشی زمینه تعارضات یا ابهامات ارزشی را برای فرد بخصوص فرزندان این نوع خانواده‌ها به وجود می‌آورد. برخی خانواده‌های نظامی دائماً از مکانی به مکان دیگر نقل مکان می‌کنند. در چنین خانواده‌هایی بافت خانواده دستخوش تغییراتی می‌شود مشاغل نظامی به دلیل مسئولیت‌ها و ماهیت شغلی خاص و حساسشان، افراد شاغل را با استرس‌های شغلی مواجه می‌سازد که تهدید کننده سلامت فرد و خانواده است. اعضای خانواده نظامیان هرچند به طور مستقیم با مشکلات شغلی روبرو نیستند، اما به صورت

1. Colapinto
2. Amato & Keith
3. Szapocznik & Hervis
4. Lima-Rodríguez
5. Fiese, Celano, Deater-Deckard, Jouriles, & Whisman

غیرمستقیم تنش‌های بسیاری را تحمل می‌کنند، بروز چینی تنش‌هایی می‌تواند کارکرد خانواده را تغییر دهد (حاتمی، ۱۳۹۶).

خانواده به‌عنوان مجموعه‌ای پویا با تکیه بر سه جنبه وجودی خود یعنی فرایند خانواده^۱، محتوای خانواده^۲ و بافت خانواده^۳ به حیات خود ادامه می‌دهد. بر اساس الگو سامانی فرایند و محتوای خانواده مانند موجودات زنده، به گونه‌ای مستمر و مداوم با شرایط و نیازهای جدید روبه‌رو می‌شوند. آنچه موجب بازگشت و حفظ تعادل خانواده می‌شود مهارت‌ها و کنش‌هایی است که در بعد نخست یعنی فرایند خانواده قرار می‌گیرد. بعد دوم یعنی محتوا شامل همه چیزهایی است که به واقعیات عینی و کاملاً ملموس زندگی اعضای خانواده شکل می‌دهند، بنابراین آنچه که محتوای تجربه‌های افراد را تشکیل می‌دهد مانند سن، سطح تحصیلات، شغل، سلامت جسمی و روانی در زیر مجموعه محتوای خانواده قرار می‌گیرد. بعد سوم بافت اجتماعی خانواده است که به نظام‌های بزرگی اشاره دارد که خانواده را در بر می‌گیرند و نمونه بسیار کلان آن را می‌توان فرهنگی دانست که خانواده در آن پرورش می‌یابد. این ابعاد پایه و اساس زندگی هر خانواده‌ای به شمار می‌آیند. اعضای خانواده صرف نظر از تجربه‌های فردی خود، خانواده خود را بر اساس این سه زمینه ارزیابی می‌کنند (سامانی^۴؛ ۲۰۰۵؛ ۲۰۰۸).

مرزهای ارتباطی^۵ خانواده خطوط نامرئی هستند که افراد یا زیر منظومه‌ها را از نظر روانی از هم جدا می‌کنند و به تشکیل زیرسیستم‌های خانواده می‌انجامند. مرزهای درون خانواده از لحاظ انعطاف‌پذیری یا نفوذپذیری با یکدیگر تفاوت دارند، و میزان دسترسی به هر خرده نظام، ماهیت و فراوانی ارتباط و تماس میان اعضای خانواده را تعیین می‌کند. نوع مرزها در روابط بین اعضای خانواده تأثیر دارند. بر طبق دیدگاه خانواده درمانی ساختاری، مرزها می‌توانند، گسسته، درهم تنیده و بهنجار باشند. در مرزهای گسسته یا خشک، ساختار سالم، نظم یا قدرت دیده نمی‌شود و پیوند بین اعضای خانواده ضعیف است (مینوچین^۶، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۹۸). اعضای خانواده‌های با مرز گسسته، ممکن است مستقلانه عمل کنند، اما گرفتار یک احساس استقلال مسخ

1. family processes

2. family content

3. family context

4. Samani

5. Communication Boundaries

6 Minuchin, S

شده‌اند و از فقدان حس وفاداری و تعلق و قابلیت به هم‌وابستگی و طلب حمایت مورد نیاز رنج می‌برند. در این خانواده‌ها روابط بین افراد بسیار خشک و سخت است و رفتارهای اعضا روی هم تاثیر کمی دارد. مرزهای درهم تنیده به شدت گنگ و نامتمایزند. بنابراین به سادگی از سوی سایر اعضای خانواده مورد تجاوز قرار می‌گیرند و مرزهای هر خرده نظام در خانواده‌های به هم تنیده، در حدی ناچیز تفکیک شده است و به سادگی می‌توان از آن عبور کرد. رفتار یک عضو خانواده بی‌درنگ روی دیگران اثر می‌گذارد، و استرس یکی از افراد شدیداً از مرزها عبور می‌کند و به سرعت در سایر زیر منظومه‌ها منعکس می‌شود (هرستمن^۱ و همکاران، ۲۰۱۸؛ گویوویا^۲، ۲۰۲۱). در مرزهای بهنجاریا واضح، هریک از خرده نظام‌ها در عین اینکه مستقل از هم عمل می‌کنند، باهم متحدند. اعضای هر خرده نظام در عملکرد خرده نظام دیگر مداخله نمی‌کنند و سلسله‌مراتب قدرت در خانواده برقرار هست (کار^۳، ۲۰۰۵؛ ترجمه بهمنی و احمدی، ۱۴۰۲؛ کیانی و همکاران، ۱۳۹۹).

پژوهش‌های منتشرشده بیشتر به آثار و پیامدهای منفی شغل نظامی‌گری بر عناصر روان‌شناختی خانواده‌ها (پارکر^۴، ۲۰۱۹)؛ بررسی بهزیستی فرزندان در خانواده‌های نظامی (ویلیامسون، استولینک، سیلوا و فیر^۵، ۲۰۱۸)، سلامت روان‌شناختی فرزندان خانواده‌های نظامی و غیرنظامی (اکشن، رامیز، جرج و ارندت^۶، ۲۰۱۳)، مشکلات روان‌شناختی خانواده‌های نظامی (موریس و ایچ^۷، ۲۰۰۹)، بدرفتاری با کودک و همسر آزاری و خشونت خانوادگی در بین خانواده‌های نظامی (رنتز، مارتین، گیبز، شرود و مارشال^۸، ۲۰۰۶؛ خدادی سنگده و احمدی، ۱۳۹۴)، صمیمیت، انسجام خانوادگی و رابطه ولی فرزندی در بین زنان دارای همسر نظامی و غیرنظامی (خرمی، ۱۳۹۶)، نرخ رفتارهای پرخطر و عوامل زمینه‌ساز این رفتارها در بین دانشجویان خانواده‌های نظامی و غیرنظامی (رُک رُک، احمدی طهور سلطانی و دوران، ۱۳۹۴) پرداخته‌اند و در این پژوهش‌ها فرایندهای خانواده و مرزهای ارتباطی مورد غفلت واقع شده است.

1 Horstman, H. K

2 Gouveia, R

3 Car.A

4. Parker

5. Williamson, Stevelink, Silva & Fear

6. Acion, Ramirez, Jorge & Arndt

7. Morris & Age

8. Rentz, Martin, Gibbs, Sherrod, Hardison & Marshall

خانواده‌های نظامی به خاطر عوامل متأثر از شغل خود با خانواده‌های غیرنظامی از جهات مختلف متفاوت‌اند و جمعیتی را تشکیل می‌دهند که نسبت به سایر خانواده‌ها نسبت به خانواده-های غیرنظامی بیشتر در معرض خطر مسائل مربوط به سلامت فردی، خانوادگی و اجتماعی قرار دارند (خدادادی سنگده، احمدی و آموستی، ۱۳۹۴)؛ ازاین‌رو پژوهش حاضر باهدف مقایسه فرایندهای خانواده و مرزهای ارتباطی در خانواده‌های نظامی و غیرنظامی پرداخته و در پی پاسخ به این سؤال بوده است که: تفاوت فرایندهای خانواده و مرزهای ارتباطی در خانواده‌های نظامی و غیرنظامی چگونه است؟

روش

نوع مطالعه، جامعه و نمونه: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است و از نظر ماهیت پس‌رویدادی^۱ و از نظر روش گردآوری داده‌ها پیمایشی است. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر تمامی خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد (کارگر، کاسب) شهر اراک در سال ۱۳۹۹ بودند. معیارهای ورود به پژوهش عبارت بودند از: ۱- داشتن رضایت آگاهانه از شرکت در پژوهش، ۲- حداقل میزان تحصیلات کاردانی، ۳- قرار داشتن در طیف سنی ۳۰-۶۰ سال، ۴- داشتن حداقل یک فرزند، ۵- نداشتن سابقه بیماری عصبی روانی و سو مصرف مواد، ۶- عدم مصرف داروهای روان‌پزشکی و درمان‌های روان‌شناختی ملاک‌های خروج از پژوهش شامل ۱- عدم تمایل به ادامه شرکت در جلسات، ۲- بروز استرس‌های غیرمنتظره برای شرکت‌کنندگان در طول فرایند پژوهش، و ۳- ناقص تکمیل کردن پرسشنامه‌های پژوهش بود. نمونه شامل مردان متأهل نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد شهر اراک بودند که به شیوه نمونه‌گیری داوطلبانه و در دسترس انتخاب شدند. حجم نمونه در مطالعه حاضر با استفاده از فرمول پیشنهادی دسو و راقاوارو^۲ (۲۰۰۳) با ضریب اطمینان ۰/۹۵، توان آزمون ۰/۹۲ و اندازه اثر ۰/۳۲ برای هر گروه ۱۵۰ نفر (در مجموع ۴۵۰ نفر) تعیین شد.

1. ex post facto research
2. Desu & Raghavarao

ابزار سنجش

مقیاس مرزهای ارتباطی: این مقیاس توسط کیانی و همکاران (۱۳۹۹) برای سنجش سه مرز ارتباطی خانواده شامل ۱- مرز درهم تنیده، ۲- مرز بهنجار و ۳- مرز گسسته در خانواده ساخته شده است. در این پرسشنامه از تعداد ۱۲ سؤال با لیکرت ۵ درجه‌ای (خیلی کم = ۵، کم = ۴، متوسط = ۳، زیاد = ۴، خیلی زیاد = ۱) برای اندازه‌گیری مرزهای خانواده طراحی شده است. کیانی و همکاران (۱۳۹۹) پس از تأیید روایی محتوایی و صوری پایایی، برای بررسی پایایی، پرسشنامه در اجرای مقدماتی روی ۴۰ نفر اجرا شد و این ضریب برای کل مقیاس ۰/۷۸، برای مقیاس مرزهای بیرون خانواده ۰/۷۲ و برای مقیاس مرزهای درون خانواده ۰/۷۶ به دست آمد. ضریب پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۲ محاسبه شد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سه عامل مرزهای بهنجار، مرزهای به هم تنیده و مرزهای گسسته را مشخص کرد. همچنین نتایج این تحلیل نشان داد که سه عامل استخراج شده ۶۲/۲۸ درصد از واریانس مرزهای ارتباطی خانواده را تبیین می‌کند. تحلیل عاملی تأییدی در مطالعه کیانی و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد که عوامل استخراج شده با توان خوبی مرزهای ارتباطی خانواده را اندازه‌گیری می‌کنند. در مطالعه کیانی و همکاران (۱۳۹۹) پایایی به روش آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۶۰ و پایایی مرکب نیز بیشتر از ۰/۷۰ گزارش شد که نشان داد که هر سه مؤلفه در تعیین سازه مرزهای ارتباطی خانواده از دقت لازم برخوردارند. ضریب پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر به روش آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های مرز درهم تنیده (۰/۸۳)، مرز بهنجار (۰/۸۲) و مرز گسسته در خانواده (۰/۸۳) و برای کل مقیاس ۰/۸۲ محاسبه شد.

مقیاس فرآیند خانواده: مقیاس فرآیند و محتوای خانواده سامانی (۱۳۹۰) که به عنوان یک مدل بومی به طور هم‌زمان سه بعد فرآیند، محتوا و بافت اجتماعی خانواده را در نظر می‌گیرد و در این پژوهش از این مدل برای بررسی فرایندهای خانواده استفاده شده است. بر این اساس مقیاس خود گزارشی فرآیند خانواده توسط سامانی (۱۳۸۷) بر اساس مدل فرآیند و محتوا تهیه و طراحی شده و شامل ۴۳ گویه در لیکرت پنج نمره‌ای (طیف لیکرت از کاملاً موافقم = ۵ تا کاملاً مخالفم = ۱) می‌باشد. این مقیاس دارای پنج مؤلفه شامل تصمیم‌گیری و حل مسئله (گویه‌های ۳۸

تا ۲۸)، مهارت مقابله (گویه‌های ۲۷ تا ۱۶)، انسجام و احترام متقابل (گویه‌های ۲، ۴ و ۹ تا ۱۵)، مهارت ارتباطی (گویه‌های ۱، ۳ و ۵ تا ۸) و باور مذهبی (گویه‌های ۴۳ تا ۳۸) می‌باشد. ازجمله این فرآیندها مهارت‌های حل مسئله و تصمیم‌گیری، انعطاف‌پذیری، راهبرهای مقابله، مهارت‌های ارتباطی و انسجام خانواده^۱ می‌باشد (سامانی، ۲۰۰۹). نمره کل مقیاس از طریق جمع نمره سؤال‌ها تقسیم بر تعداد آن‌ها محاسبه می‌گردد. نمره کل این مقیاس نشانگر قابلیت خانواده در مهارت‌های زندگی است. پایایی این مقیاس به شیوه باز آزمایی (بافاصله دو هفته تا یک ماه) ۰/۸۳ و به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۶ گزارش شده است (سامانی و بهبهانی، ۱۳۹۰). ضریب پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر به روش آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های تصمیم‌گیری و حل مسئله (۰/۷۹)، مهارت مقابله (۰/۸۳)، انسجام و احترام متقابل (۰/۸۰)، مهارت ارتباطی (۰/۸۱) و باور مذهبی (۰/۸۲) و برای کل مقیاس ۰/۸۱ محاسبه شد.

روش اجرا: در مورد انتخاب نمونه‌ها در خانواده‌های نظامی یکی از محققان پژوهش حاضر که خود از خانواده‌های نظامی بود، با هماهنگی از ستاد فرماندهی انتظامی استان مرکزی و یگان ویژه استان مرکزی در ابتدا برای افرادی که تمایل شرکت در پژوهش را داشتند، توضیحاتی در مورد پژوهش موردنظر داده شد، سپس معیارهای ورود به پژوهش برای آن‌ها تشریح گردید. شرکت‌کننده‌ها نسبت به طریقه پاسخگویی به سؤالات توجیه شدند. شرکت در این پژوهش کاملاً داوطلبانه بود. نمونه مورد نظر ۴۵۰ نفر (برای هر گروه ۱۵۰ نفر) بود، اما با در نظر گرفتن احتمال ریزش ۶۰۰ پرسشنامه (برای هر گروه ۲۰۰ پرسشنامه)، بین افراد شرکت‌کننده توزیع شد و هر جا ابهامی بود توضیحاتی به آن‌ها داده شد. شرکت‌کننده‌ها به پرسشنامه پژوهش پاسخ دادند. در مورد روش نمونه‌گیری خانواده‌های کارمندان بانک با مراجعه به شعبات مختلف بانک‌ها و با هماهنگی رئیس شعبه توضیحاتی در مورد پژوهش به کارمندان بانک داده شد. به افرادی که تمایل شرکت در پژوهش را داشتند توضیحات تکمیلی و معیارهای ورود داده شد. سؤالات بین افرادی که دارای معیارهای ورود بودن تقسیم و بعد از پاسخگویی جمع آوری شد. شرکت در این پژوهش کاملاً داوطلبانه بود. در مورد روش نمونه‌گیری بین خانواده‌های مشاغل آزاد با مراجعه به درب مغازه‌ها و فروشگاه‌های مختلف در سطح شهر بعد از دادن توضیحاتی در مورد پژوهش، افرادی که دارای

1. family cohesion

تمایل و شرایط موردنظر بودند، انتخاب شدند و به سؤالات پرسشنامه پاسخ دادند. برای هر گروه محققان، یک پرسشگریا تجربه استخدام کردند و آموزهای لازم را جهت توزیع، چگونگی ترغیب و راهنمایی شرکت کنندگان و همچنین جمع آوری پرسشنامه‌ها به آن‌ها داده شد. در نهایت پس از جمع آوری پرسشنامه‌ها و غربال آنها بر اساس میزان پاسخگویی به سؤالات، از هر گروه ۵۰ پرسشنامه کنار گذاشته شد. افرادی که به بیش از ۲۵ درصد از سؤالات پرسشنامه پاسخ نداده بودند، از مطالعه خارج شدند. شرکت در این پژوهش کاملاً داوطلبانه بود. پرسشنامه بین افراد شرکت کننده توزیع شد و هر جا ابهامی بود توضیحاتی به آن‌ها داده شد. شرکت کنندگان به پرسشنامه پژوهش پاسخ دادند. در این پژوهش ملاحظات اخلاقی شامل رعایت صداقت و امانت داری علمی، رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش، رعایت حق ناشناس ماندن شرکت کنندگان و محرمانه نگه داشتن اطلاعات آن‌ها مورد توجه قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش توصیفی از تحلیل‌های توصیفی شامل فراوانی، درصد، میانگین و انحراف استاندارد، استفاده شد. در بخش تحلیل‌های استنباطی از تحلیل واریانس یک‌راهه^۱ و آزمون تعقیبی بونفرونی^۲ استفاده شد. قبل از استفاده از آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه، ابتدا پیش‌فرض‌های آن شامل نرمال بودن با آزمون کولموگورف-اسمیرنف^۳، همگنی واریانس‌ها با آزمون لوین^۴، بررسی شدند تمامی تحلیل‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS-۲۵^۵ در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام شد. برای تعیین حجم نمونه از نرم افزار PASS نسخه ۲۵ استفاده شد.

یافته‌ها

در پژوهش حاضر ۴۵۰ شرکت کننده در سه گروه نظامیان، کارمندان بانک و مشاغل آزاد مورد مطالعه قرار گرفتند. میانگین و انحراف معیار سن نظامیان ۳۴/۴۶±۴/۸۴، کارمندان بانک ۳۹/۲±۳/۳ و مشاغل آزاد ۳۳/۶۴±۴/۹۷ بود. سایر اطلاعات جمعیت شناختی شرکت کنندگان در جدول ۱ ارائه شده است.

1. one-way analysis of variance
2. Bonferroni
3. Kolmogorov-Smirnov
4. Levene's Test for Equality of Variances
5. statistical package for social science

جدول ۱. فراوانی و درصد گروه‌های مورد مطالعه بر اساس میزان تحصیلات مشارکت‌کنندگان

گروه						
نظامیان			کارمندان بانک		مشاغل آزاد	
متغیر	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کاردانی	۱۰۳	۶۸/۷	۲۸	۱۸/۷	۹۸	۶۵/۳
کارشناسی	۴۲	۲۸	۷۷	۵۱/۳	۴۱	۲۷/۳
کارشناسی ارشد	۵	۳/۳	۴۵	۳۰	۱۱	۷/۳
یک فرزند	۹۹	۶۶	۹۴	۶۲/۷	۱۰۱	۶۷/۳
دو فرزند	۴۲	۲۸	۵۳	۳۵/۳	۳۴	۲۲/۷
سه فرزند	۷	۴/۷	۳	۲	۱۲	۸
چهار فرزند	۲	۱/۳	۰	۰	۳	۲

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که بیشتر افراد مورد مطالعه دارای مدرک کارشناسی و دارای دو فرزند بودند. قبل از انجام تحلیل واریانس یکراهه، مفروضه‌های آن بررسی شد. به علت اینکه افراد مورد مطالعه در سه گروه نظامیان، کارمندان بانک و مشاغل آزاد قرار داده شده‌اند، شرط مستقل بودن نمرات در پژوهش حاضر برقرار است. از آزمون لوین جهت بررسی مفروضه همگنی واریانس‌ها و آزمون کولموگورف-اسمیرنف برای بررسی نرمال بودن داده‌ها استفاده شد.

جدول ۲. آزمون لوین برای بررسی مفروضه یکسانی واریانس‌ها برای متغیر فرایندهای خانواده

همگنی واریانس‌ها				نرمال بودن
متغیر	آزمون لوین	سطح معناداری	z	p
تصمیم‌گیری و حل مسئله	۲/۷۶	۰/۰۸	۰/۰۳	۰/۲۰
مهارت مقابله	۲/۵۳	۰/۰۸	۰/۰۷	۰/۲۰
انسجام و احترام متقابل	۰/۴۶	۰/۶۳	۰/۰۸	۰/۲۰
مهارت ارتباطی	۱/۲۷	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۲۰
باور مذهبی	۲/۹۷	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۲۰
مرز بهنجار	۲/۸۹	۰/۰۸	۰/۰۷	۰/۲۰
مرز به هم تنیده	۲/۹۴	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۲۰
مرز گسسته	۱/۶۳	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۲۰

همان‌طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد مقدار F برای متغیرهای تصمیم‌گیری و حل مسئله، مهارت مقابله و انسجام و احترام متقابل، مهارت‌های ارتباطی و باورهای مذهبی تصمیم‌گیری و حل مسئله، مرز بهنجار، مهارت ارتباطی و باورهای مذهبی، مرزهای بهنجار، گسسته و درهم تنیده معنادار نیست ($P > 0/05$)، لذا مفروضه همگنی واریانس‌ها رعایت شده است. نتیجه آزمون کولموگورف-اسمیرنف نیز حاکی از نرمال بودن متغیرهای پژوهش است.

تحلیل واریانس یک‌راهه در جدول ۳ نشان می‌دهد که بین تصمیم‌گیری و حل مسئله، مهارت مقابله و انسجام و احترام متقابل در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$)، اما بین مهارت‌های ارتباطی و باورهای مذهبی در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0/05$).

جدول ۳. میانگین و انحراف استاندارد فرایندهای خانواده در گروه‌های مورد مطالعه

متغیر	گروه	انحراف معیار $\pm$	(CI95%)	F	df	P
تصمیم‌گیری و حل مسئله	نظامی	۱۰/۹۳±۳/۸	(۱۱/۵۵، ۱۰/۳۲)	۲/۹۴	۲ (۴۴۷)	۰/۰۵۴
	کارمندان بانک	۱۰/۳۵±۳/۳۵	(۱۰/۹۸۹/۸۱)			
	مشاغل آزاد	۹/۹۶±۳/۳۲	(۱۰/۹۰۵/۴۲)			
مهارت مقابله	نظامی	۵۳/۹۱±۲/۵۹	(۵۴/۵۳، ۵۳/۳۲/۴۹)	۲/۷۱	۲ (۴۴۷)	۰/۰۷
	کارمندان بانک	۵۴/۵۵±۲/۲۲	(۵۴/۵۴، ۵۴/۱۹)			
	مشاغل آزاد	۵۴/۲۷±۲/۳۵	(۵۴/۶۵، ۵۳/۸۹)			
انسجام و احترام متقابل	نظامی	۳۹/۶۳±۲/۲۷	(۴۰، ۳۹/۲۷)	۱/۱۷	۲ (۴۴۷)	۰/۳۱
	کارمندان بانک	۳۹/۲۳±۲/۲۹	(۳۹/۶، ۳۸/۸۶)			
	مشاغل آزاد	۳۹/۴۷±۲/۲۷	(۳۹/۸۴، ۳۹/۱۱)			
مهارت ارتباطی	نظامی	۱۰/۳۶±۳/۰۷	(۱۰/۸۶، ۹/۸۶)	۳/۰۵	۲ (۴۴۷)	۰/۰۴۹
	کارمندان بانک	۹/۸۲±۲/۳	(۱۰/۱۹، ۹/۴۵)			
	مشاغل آزاد	۹/۶۵±۲/۳۹	(۱۰/۰۳، ۹/۲۶)			
باور مذهبی	نظامی	۲۴/۵۷±۱/۱۹	(۲۴/۷۶، ۲۴/۳۷)	۹/۶۵	۲ (۴۴۷)	۰/۰۴
	کارمندان بانک	۲۳/۷۷±۲/۵	(۲۴/۲۳، ۱۷/۳۶)			
	مشاغل آزاد	۲۳/۵۹±۲/۲۱	(۲۳/۹۵، ۲۳/۲۴)			

نتایج آزمون بونفرنی در جدول ۴ نشان می‌دهد که مهارت‌های ارتباطی در خانواده‌های نظامی، به طور معناداری بیشتر از خانواده‌های مشاغل آزاد است. باورهای مذهبی در خانواده‌های نظامی بیشتر از خانواده‌های کارمندان بانک و مشاغل آزاد است.

جدول ۴. نتایج مقایسه زوجی سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد

در فرایندهای خانواده با استفاده از آزمون بونفرنی

متغیر	گروه	تفاوت میانگین	(CI95%)	P
مهارت ارتباطی	نظامی	کارمندان بانک	۰/۵۴	(۱/۲۵، -۰/۱۷)
		مشاغل آزاد	۰/۷۱*	(۱/۴۲، ۰)
باور مذهبی	کارمندان بانک	مشاغل آزاد	۰/۱۷	(۰/۸۸، -۰/۵۴)
	نظامی	کارمندان بانک	۰/۸۰*	(۱/۳۶، ۰/۲۴)
		مشاغل آزاد	۰/۹۷*	(۱/۵۳، ۰/۴۲)
	کارمندان بانک	مشاغل آزاد	۰/۱۷	(۰/۷۳، -۰/۳۸)

نتایج به دست آمده از تحلیل واریانس یک‌راهه در جدول ۵ نشان می‌دهد که بین مرز بهنجار در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > ۰/۰۵$)، اما بین مرز به هم تنیده و گسسته در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود دارد ($p < ۰/۰۵$).

جدول ۵. میانگین و انحراف استاندارد مرزهای ارتباطی در گروه‌های مورد مطالعه

متغیر	گروه	انحراف معیار $\pm$ میانگین	(CI95%)	F	df	P
بهنجار	نظامی	۱۳/۴۶ $\pm$ ۱/۴۱	(۱۳/۱۳، ۲۳/۶۹)	۲/۵۹	۲	۰/۰۸
	کارمندان بانک	۱۳/۱۹ $\pm$ ۰/۹۳	(۱۳/۱۳، ۳۴/۰۴)			
	مشاغل آزاد	۱۳/۲۱ $\pm$ ۱/۰۴	(۱۳/۱۳، ۳۸/۰۵)			
به هم تنیدگی	نظامی	۱۲/۲۳ $\pm$ ۱/۴۳	(۱۲/۱۲، ۴۶)	۱۲/۱۵	۲	۰/۰۰۰۱
	کارمندان بانک	۱۲/۶۶ $\pm$ ۱/۲۶	(۱۲/۱۲، ۸۶/۴۶)			
	مشاغل آزاد	۱۱/۹۵ $\pm$ ۱/۰۳	(۱۲/۱۱، ۱۲/۷۹)			
گسسته	نظامی	۱۴/۶۲ $\pm$ ۰/۵۵	(۱۴/۱۴، ۷۱/۵۳)	۵/۹۹	۲	۰/۰۰۰۱
	کارمندان بانک	۱۴/۷۷ $\pm$ ۰/۴۸	(۱۴/۱۴، ۸۵/۷)			
	مشاغل آزاد	۱۴/۸۱ $\pm$ ۰/۴۶	(۱۴/۱۴، ۸۸/۷۳)			

نتایج آزمون بونفرنی در جدول ۶ نشان می‌دهد که مرزهای به هم تنیده در خانواده‌های نظامی و خانواده‌های مشاغل آزاد، به طور معناداری کمتر از خانواده‌های کارمندان بانک است. مرزهای گسسته در خانواده‌های نظامی به طور معناداری کمتر از خانواده‌های کارمندان بانک و مشاغل آزاد است.

جدول ۶. نتایج مقایسه زوجی سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد در مرزهای ارتباطی با استفاده از آزمون بونفرنی

متغیر	گروه	تفاوت میانگین	(CI95%)	p
مرز به هم تنیده	نظامی	کارمندان بانک	-0.43^*	$-0.77, -0.09$
		مشاغل آزاد	0.27	$0.61, -0.07$
	کارمندان بانک	مشاغل آزاد	0.71^*	$1.05, 0.37$
مرز گسسته	نظامی	کارمندان بانک	-0.15^*	$-0.29, -0.02$
		مشاغل آزاد	-0.19^*	$-0.32, -0.05$
	کارمندان بانک	مشاغل آزاد	-0.03	$0.1, -0.17$

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف مقایسه مرزهای ارتباطی، فرایندهای خانواده خانواده‌های نظامی و غیرنظامی انجام شد. نتایج تحلیل واریانس یک‌راهه و آزمون تعقیبی بونفرنی نشان داد که بین تصمیم‌گیری و حل مسئله، مهارت مقابله و انسجام و احترام متقابل در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود ندارد، اما بین مهارت‌های ارتباطی و باورهای مذهبی در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود دارد، بدین معنی که مهارت‌های ارتباطی در خانواده‌های نظامی، به طور معناداری بیشتر از خانواده‌های مشاغل آزاد است. باورهای مذهبی در خانواده‌های نظامی بیشتر از خانواده‌های کارمندان بانک و مشاغل آزاد است.

این نتایج با یافته‌های مطالعات پارکر (۲۰۱۹)، موریس و ایچ (۲۰۰۹)، رنتز^۱، مارتین، گیز، شروود و مارشال (۲۰۰۶)، خرمی (۱۳۹۶)، خدادادی سنگده و احمدی (۱۳۹۵)، خدادادی سنگده و احمدی (۱۳۹۴) و

1 Rentz

رُک رُک، احمدی طهور سلطانی و دوران (۱۳۹۴) همسو است. شرر (۲۰۰۴) بر اساس شواهد پژوهشی اشاره دارد که نشاط و عملکرد نیروهای نظامی متأثر از خدمات، امکانات و تسهیلاتی است که سازمان‌های نظامی در اختیار آنها قرار می‌دهند. کرانر (۲۰۰۳) به طور ویژه‌ای بر این نکته تأکید دارد که خدمات سازمان منجر به افزایش مهارت‌های فنی، اجتماعی و روان‌شناختی خانواده‌های نظامیان شود. علاوه بر آن توجه مضاعف به معیارهای گزینش افراد به ویژه تأکید بر متدین بودن کارکنان در سازمان‌های نظامی می‌تواند در با لابودن باورهای مذهبی در خانواده‌های نظامی در مقایسه با خانواده‌های کارمندان و مشاغل آزاد نقش داشته باشد.

نتایج تحلیل واریانس یک‌راهه و آزمون تعقیبی بونفونی نشان داد که بین مرز بهنجار در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$)، اما بین مرز به هم تنیده و گسسته در سه گروه خانواده‌های نظامی، کارمندان بانک و مشاغل آزاد تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0/05$)، بدین معنی که مرزهای به هم تنیده در خانواده‌های نظامی و خانواده‌های مشاغل آزاد، به طور معناداری کمتر از خانواده‌های کارمندان بانک است. مرزهای گسسته در خانواده‌های نظامی به طور معناداری کمتر از خانواده‌های کارمندان بانک و مشاغل آزاد است. این نتایج با یافته‌های پژوهش خرمی (۱۳۹۶) همسو است. در تبیین این نتایج می‌توان گفت که در مرزهای به هم تنیده والدین کاملاً در دسترس هستند و تماس آن‌ها با فرزندان ممکن است شکل تجاوز به حریم خصوصی را به خود بگیرد. این خطر وجود دارد که فرزندان بیش‌ازحد با والدین درآمیزند، و لذا از پرورش تفکر و رفتار مستقل یا فراگیری مهارت‌های لازم برای تکوین روابط در خارج از خانواده باز بمانند. مرزهای هر خرده نظام در خانواده‌های به هم تنیده، در حدی ناچیز تفکیک شده است و به سادگی می‌توان از آن عبور کرد. (گلدنبرگ و گلدنبرگ ۲۰۰۰، ترجمه برواتی، نقشبندی و ارجمند، ۱۳۹۸). مرزهای درهم تنیده یک احساس تشدید شده‌ی حمایت دوجانبه را ارائه می‌کنند، اما به بهای استقلال و خودمختاری. والدین در هم تنیده مهربان و باملاحظه هستند؛ آن‌ها زمان زیادی را با بچه‌های خود صرف می‌کنند و کارهای زیادی را برای آن‌ها انجام می‌دهند (نیکولز و شوارتز، ترجمه دهقانی و همکاران، ۱۳۹۶). لذا به دلیل ویژگی شغل نظامی گری و اهمیت سلسه مراتب، به نظر می‌رسد که

افراد نظامی برای خانواده ارزش و اهمیت قائل شوند، لذا انتظار این است که در بین مشاغل نظامی مرزهای در هم تنیده کم باشد.

از آنجایی که پژوهش حاضر از نوع پس رویدادی است و در چنین پژوهش‌هایی امکان کنترل تمامی متغیرهای مداخله‌گر وجود ندارد، ممکن است شرکت کنندگان تحت تأثیر شرایطی که از کنترل پژوهشگر خارج بوده، قرار گرفته باشند. مشکلات خاص محیط‌های نظامی، که لازمه آن هماهنگی از قبل با فرماندهان و مسئولین و سخت‌گیری‌هایی که در توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها در این محیط وجود داشت، از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بود.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد که ترمیم مرزهای به هم تنیده در خانواده‌های کارمندان بانک تلاش شود. نسبت به افزایش و بهبود مهارت‌های ارتباطی در خانواده‌های مشاغل آزاد اقدام گردد. اجرای پژوهش مشابه با موضوع پژوهش حاضر در سایر شهرها و مقایسه نتایج حاصل از آن با نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد. در پژوهش‌های بعدی نظر دیگر اعضای خانواده (فرزندان و زنان) نیز در مورد فرایندهای خانواد و مرزهای ارتباطی نیز پرسیده شود.

تشکر و قدردانی

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مشاوره است با شناسه اخلاق IR.IAU.ARAK.REC.1399.037 در تاریخ ۱۳۹۸/۱۲/۱۲ در کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک مورد تأیید قرار گرفت. بدین وسیله از مسئولین محترم این دانشگاه و همچنین تمامی شرکت کنندگان در پژوهش حاضر صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم.

نقش نویسندگان

همه نویسندگان مقاله در نگارش مقاله سهم بودند و همه مسئولیت دقت و صحت مطالب مندرج در آن را می‌پذیرند.

تضاد منافع

نویسندگان تصریح می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافی در مطالعه حاضر وجود ندارد.

فهرست منابع

- حاتمی، حمیدرضا. (۱۳۹۶). پیش‌بینی بهزیستی روان‌شناختی همسران نظامیان با تأکید بر باورهای فراشناختی و راهبردهای تنظیم هیجانی. *فصلنامه روانشناسی نظامی*. ۸ (۳۰)، ۳۷-۱۹.
- DOR: 20.1001.1.25885162.1396.8.30.2.3
- خدادادی سنگده، جواد و احمدی، خدابخش. (۱۳۹۴). عوامل زناشویی موثر بر سلامت خانواده های نظامی: یک مطالعه کیفی پدیدارشناسانه. *فصلنامه روانشناسی نظامی*. ۶ (۲۴)، ۷۴-۶۳.
- خدادادی سنگده، جواد و احمدی، خدابخش. (۱۳۹۵). مقایسه رفتارهای پرخطر در نوجوانان خانواده‌های نظامی و غیرنظامی. *فصلنامه طب انتظامی*. ۵ (۲): ۱۳۵-۱۴۲.
- خدادادی سنگده، جواد؛ احمدی، خدابخش و آموستی، فروغ. (۱۳۹۴). شناسایی عوامل معنوی موثر بر سلامت خانواده های نظامی. *مجله علوم مراقبتی نظامی*. ۵ (۳)، ۱۴۲-۱۳۴.
- خرمی، هادی. (۱۳۹۶). مقایسه میزان صمیمیت، انسجام خانوادگی و رابطه ولی فرزندی در بین زنان دارای همسر نظامی و غیر نظامی شهر اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- رُک‌رُک، سعید؛ احمدی طهور سلطانی، محسن و دوران، بهناز. (۱۳۹۴). مقایسه نرخ رفتارهای پر خطر و عوامل زمینه ساز آن‌ها در دانشجویان خانواده‌های نظامی و غیرنظامی. *مجله طب نظامی*. ۱۷ (۳): ۱۶۳-۱۷۰.
- سامانی، سیامک (۱۳۸۷). تهیه و طراحی مقیاس فرایندهای خانوادگی برای خانواده های ایرانی. *مجله روانپزشکی و روان شناسی بالینی ایران*. ۵ (۲)، ۱۶۲-۱۶۸.
- سامانی، سیامک و بهبهانی، مینا. (۱۳۹۰). الگوهای ارتباطی در گونه‌های مختلف خانواده در مدل بافت‌نگر فرایند و محتوای خانواده. مشاوره کاربردی. ۱ (۲)، ۱۱۹-۱۳۴.
- کار، آلن. (۱۴۰۲). *خانواده‌درمانی مفاهیم اساسی، نظریه‌ها، فنون و نحوه کاربرد در مشکلات خاص*. ترجمه بهمن بهمنی و نیره احمدی. تهران: انتشارات ارجمند.
- کیانی چلمردی، احمدرضا؛ اسدی، مسعود؛ شیرعلی پور، اصغر و فتحی، الهام. (۱۳۹۹). پرسش‌نامه مرزهای ارتباطی خانواده (RBQ): ساخت و هنجاریابی. *روان شناسی مدرسه و آموزشگاه*. ۹ (۴)، ۲۰-۳۳.
- گلدنبرگ، ایرنه و گلدنبرگ، هربرت. (۱۳۹۸). *خانواده درمانی*. ترجمه حسین شاهی برواتی، سیامک و نقشبندی و ، الهام ارجمند. تهران: نشر روان.
- مینوچین، سالوادور. (۱۳۹۸). *خانواده و خانواده درمانی*. ترجمه باقر ثنایی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- نیکولز، مایکل و نیکولز، ریچارد. (۱۳۹۶). *خانواده درمانی*. ترجمه محسن دهقانی و همکاران، تهران: نشر دانه.
- Acion, L., Ramirez, M. R., Jorge, R. E., & Arndt, S. (2013). Increased risk of alcohol and drug use among children from deployed military families. *Addiction*, 108(8), 1418-1425.
- Amato, P. R., & Keith, B. (2011). Parental divorce and Adult well-being: A Meta- Analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53(1):43-58.

- Colapinto, J. (2019). Structural family therapy. **Encyclopedia of Couple and Family Therapy**, 2820-2828.
- Desu, M. M., & Raghavarao, D. (2003). **Nonparametric statistical methods for complete and censored data**. Chemical Rubber Company Press.
- Fiese, B. H., Celano, M. E., Deater-Deckard, K. E., Jouriles, E. N., & Whisman, M. A. (2019). APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan, Vol. 1 (pp. xxvi-815). American Psychological Association.
- Gouveia, R., & Castrén, A. M. (2021). Redefining the boundaries of family and personal relationships. In *The Palgrave handbook of family sociology in Europe* (pp. 259-277). Cham: Springer International Publishing.
- Horstman, H. K., Schrod, P., Warner, B., Koerner, A., Maliski, R., Hays, A., & Colaner, C. W. (2018). Expanding the conceptual and empirical boundaries of family communication patterns: The development and validation of an expanded conformity orientation scale. **Communication Monographs**, 85(2), 157-180.
- Kraner, S. L. (2003), Morale and Social Support. **Journal of military personnel**; 16, 231-240.
- Morris, A. S., & Age, T. R. (2009). Adjustment among youth in military families: The protective roles of effortful control and maternal social support. **Journal of Applied Developmental Psychology**, 30(6), 695-707.
- Park, N. (2011). Military children and families: strengths and challenges during peace and war. **American Psychologist**, 66, 65-72.
- Parker, Tiren A.. (2019). **Harsh Parenting in Military Versus Civilian Families: Does Military Culture Moderate the Influence of Socioeconomic Status and Race?**" (2019). Doctor of Philosophy (PhD), dissertation, Psychology, Old Dominion University,
- Rentz, E. D., Martin, S. L., Gibbs, D. A., Clinton-Sherrod, M., Hardison, J., & Marshall, S. W. (2006). Family violence in the military: A review of the literature. **Trauma, Violence, & Abuse**, 7(2), 93-108.
- Samani, S. (2005). Family process and content model. Paper Presented in International Society for Theoretical Psychology Conference, 20-24 June, Cape Town, South Africa.
- Samani, S. (2008). Validity and reliability of family process and family content scales. Paper Presented in the XXIX International Congress of Psychology, 20-25 July, Berlin, Germany.
- Samani, S. (2008a) Developing a family process scale for Iranian families. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 14, 162-168.
- Samani, S. (2011). Family Process and Content Model: A contextual model for family studies. **Social and Behavioral Sciences**, 30, 2292-2785.
- Shsrer, L. (2004), social Pathology; Boston; Mc Graw- Hill
- Szapocznik, J., & Hervis, O. E. (2020). Brief strategic family therapy. American Psychological Association.
- Williamson, V., Stevelink, S. A., Da Silva, E., & Fear, N. T. (2018). A systematic review of wellbeing in children: a comparison of military and civilian families. **Child and adolescent psychiatry and mental health**, 12(1), 1-11.

